

»Hvad vil kommunisterne?«

Skolingsseriens andet hæfte – *Danmarks Kommunistiske Parti og Kampen for Friheden* (1938) – krævede indledningsvist »at Kommunisterne studerer Spørgsmaalet: Demokrati eller Fascisme?« For at få klarhed over problemstillingen undersøgte statens væsen generelt og den historiske baggrund for den borgerligt-demokratiske stat specielt. Med en Lenin-henvisning defineredes staten først principielt som den herskende klasses magt der står *over* samfundet.²⁹² Ikke desto mindre betegnede den franske 1789-revolution og følgende borgerlige revolutioner som afgørende nybrud, idet staten herefter ikke mere kendetegnede ved fuldstændig mangel på frihed – befolkningerne støttede netop disse revolutioner »for at erobre Friheden ...« En frihed som den franske 1789-erklæring om menneskerettighederne satte ord på med kravene om lige rettigheder, tanke-, tros- og ytringsfrihed, etc. – frihedsrettigheder som skolingshæftets forfattere lagde stor og positiv vægt på og betegnede som det principielle grundlag for den danske stat: »Erklæringen om Menneskerettighederne indeholder Principperne for det borgerlige Demokrati, den Statsform, hvorunder vi lever i Danmark.«²⁹³

Efter at have gennemgået Danmarks faktuelle forfatningsmæssige historie og opbygning,²⁹⁴ gik forfatterne videre til en diskussion af den danske statsforms fordele og mangler. Det fastsloges at den danske stat »er en demokratisk Stat«, selvom der fandtes forhold som indskrænkede og forfalskede demokratiet. For den danske stats »Opbygning hviler i det store og

hele paa demokratiske Principper.« De afgørende principper var her »Folkets Suverænitet« konkretiseret som »den almindelige Valgret«, samt »Borgernes Lighed for Loven« og »personlig Frihed.« Og det fremhævedes at »**Demokratiet betegner et uhyre Fremskridt i Sammenligning med Feudalstaten**«, idet de principielle menneske- og demokratiske rettigheder »i vor nuværende Stat« gav folket mulighed for at forsvare sine interesser og forbedre tilværelsen.²⁹⁵

Det fremgik klart at DKP i realiteten ikke længere anså Lenins nævnte statsdefinition for fuldt dækkende for den moderne borgerligt-demokratiske stat. Denne stat kunne ikke mere reduceres til et blot og bart instrument for den herskende klasse. Folkeflertallet kunne tværtimod nu vende demokratiet og dets institutioner imod kapitalisterne. Det hed således at kapitalismen hidtil havde udnyttet demokratiet til at beherske folket, men en »ny Situation« var ved at opstå hvor befolkningen forstod at benytte den demokratiske valgret og øvrige frihedsrettigheder til at frigøre sig fra undertrykkelse og udbytning. Netop *derfor* forsøgte finanskapitalen i disse år »at tilintetgøre Demokratiet og erstatte det med en ny Statstype« – fascismen.²⁹⁶

Men fascismen kunne besejres og det eksisterende demokrati forsvares gennem arbejderklassens enhed og en bred folkefrontsalliance. Og forfatterne lovede at DKP ville sætte »hele sin Kraft ind på Demokratiets Forsvar«, samt advarede læserne (altså primært partimedlemmerne) mod kræfter der ville imødegå fascismen ved at »oprette Socialismen ad Revolutionens Vej.« En sådan ultravenstrepolitik ville alene hjælpe fascismen, da »Betingelserne for Socialismens Virkeliggørelse ikke i Øjeblikket er til Stede, ...«²⁹⁷

Forsvaret for det eksisterende demokrati betød dog ikke at DKP glemte det klassiske socialistiske demokratisyn: »Demokratiet kan ikke være fuldkomment, de demokratiske Friheder kan ikke

garanteres alle i fuldt Omfang«, så længe kapitalismen skævvred mulighederne for at udnytte fx pressefriheden. Den sociale ulighed hindrede »**Gennemførelsen af sandt Demokrati.**«²⁹⁸ Det langsigtede socialistiske mål var derfor at demokratisere økonomien samt etablere det sande demokrati som forberedelse til kommunismen. Og skolingsseriens fjerde hæfte, *Det kommunistiske Parti og Folkets Fremtid* (1939), var følgende helliget beskrivelsen af målet og vejen hertil.

Efter at have erklæret DKP som arvtager til Marx' og Engels' teorier, samt redegjort for partiets principielle socialistiske mål (samfundsmæssig besiddelse af produktionsapparatet, planøkonomi, social lighed), skitseredes det kommunistiske endemål: det stats- og klasseløse samfund hvor enhver kunne »deltage i det offentlige Forvaltningsarbejde«. Målet var ikke at »nivellere« samfundet, kommunisterne ville ikke afskaffe »individuelle Forskelligheder, men den sociale Ulighed.« Kommunisternes ideal var nemlig »mennesket, som frit og uhæmmet udvikler sin Personlighed i et frit Samfund.« Men for at komme til dette helt frie samfund skulle Danmark igennem en socialistisk opbygningsfase hvor folket måtte »organisere sin Magt, det sande Demokrati«. Og da »det snyltende mindretal« utvivlsomt ville forsøge at gøre oprør, skulle det være »et Demokrati, som ikke er svagt, men stærkt: **Proletariatets diktatur.**«²⁹⁹

Det »sande demokrati« sattes altså lig med begrebet proletariatets diktatur (som forfatterne igen satte lig med et »Folkedemokrati«³⁰⁰ – et udtryk som således ikke først dukkede op i Østeuropa efter 1945). Og her, hvor man fjernede sig fra den konkrete danske politiske kamp og virkelighed og beskæftigede sig med fjernere tidshorisonter, dukkede de danske kommunisters fortsatte afhængighed af leninistisk dogmatik og den sovjetiske model helt op til overfladen.

Det erklæredes nok at den proletariske afløser for den borgerlige stat skulle etableres ved at afskaffe alle hidtidige

»antidemokratiske Indskrænkninger«, under bibeholdelse og videreudvikling af alt »værdifuldt i den demokratiske Forfatning, f. Eks. den almindelige Valgret, ...«³⁰¹ Alligevel kan DKP's forestillinger om den socialistiske »*mellemtid*« næppe overholde de tidligere i denne bog fastlagte krav til et dansk socialistisk demokrati der vil bedømmes som mindst lige så demokratisk som det afløste borgerlige – såsom kravet om at borgerne gennem frie og fair valg mellem flere frit opstillede og frit konkurrerende kandidater afgør hvem der skal lovgive og regere, samt kravet om ret til dannelse af uafhængige og ligeberettigede partier.

Det hed således i skolingshæftet: »Proletariatets Diktatur udøves ikke af Arbejderklassen alene, men af alle de tidligere undertrykte og udbyttede Klasser under Ledelse af Arbejderklassen, som atter ledes af sit Parti, det kommunistiske Parti.«³⁰² Det specificeredes ganske vist ikke nærmere hvorledes det kommunistiske partis ledende rolle skulle opnås og fastholdes under socialismen, hvorfor dette spørgsmål (måske ikke tilfældigt) isoleret set kunne ligge åbent for demokratiske fortolkninger. Som Frederik Borgbjerg i 1915 erklærede at Socialdemokratiet måtte »erobre magten i staten« ved at »vinde flertallet af folket« for sin socialistiske opfattelse, kunne også DKP naturligtvis mene at man i partipluralistisk politisk konkurrence kunne erobre folkeflertallet og dermed magten under socialismen.³⁰³ Og gøre det igen og igen.

Men forfatterens ord om partiets ledende rolle under proletariatets diktatur *fulgtes* af en fremhævelse af netop *Sovjetstyrets* bevis på »at Proletariatets Diktatur er ensbetydende med det videste Demokrati.« Hvorefter man roste Sovjetunionens nye forfatning, og citerede fra dens §125 der øjensynligt garanterede sovjetborgerne alle borgerlige frihedsrettigheder. Men af den næstfølgende og ikke omtalte paragraf fremgik det klart at forfatningen alene levnede rum for ét politisk parti – det kom-

munistiske.³⁰⁴

Nu fremsatte DKP ganske vist få år senere den eksplicitte opfattelse at Sovjetunionens form for proletariats diktatur – sovjet- og etpartisystemet – var opstået på grund af specifikke russiske forhold og betingelser, og at denne form *ikke* nødvendigvis passede til andre lande.³⁰⁵ Implikationen af denne opfattelse diskuteres senere. Men her hvor vi skriver 1939 synes det alt i alt forsvarligt at konkludere at DKP's vision om et dansk proletariats diktatur pegede frem mod at arbejderklassen, *a priori* repræsenteret af kommunisterne, skulle tildeles magtmæssige særrettigheder under socialismen. Altså i sidste instans et *magtmonopol* for kommunistpartiet (selvom kommunisterne utvivlsomt forestillede sig at befolkningsflertallet ville bifalde kommunistpartiets førende rolle, således som man mente at det forholdt sig i Sovjetunionen³⁰⁶).

Det fremgik ikke klart hvorledes selve magtovertagelsen, der ville muliggøre proletariats diktatur, skulle foregå. Stemmesedlen som våben nævntes ikke eksplicit, revolutionen måtte dog ikke gennemføres af et »aktivt Mindretal«, men skulle »gennemføres af Folkets overvældende flertal«. Et folkeflertal der skulle vindes for sagen ved at kommunisterne opstillede de rigtige krav, og førte an i den daglige kamp »til Forsvar for Brød, Frihed og Fred.« Og selvom forfatterne historisk kritiserede specielt de tyske socialdemokraters tro på en »fredelig Vej« til socialismen, så gjorde man sig ingen synlige forestillinger om at *gribe* magten med vold. *Efter* magtovertagelsen skulle den nye statsmagt »træffe de nødvendige Foranstaltninger til Undertrykkelse« af oprørsforsøg.³⁰⁷

Men i øvrigt gjordes det klart at socialismen slet ikke stod på den aktuelle dagsorden: »I den nuværende Periode paahviler der den internationale Arbejderklasse den store historiske Opgave at redde Menneskeheden fra det fascistiske Barbari og

DKP's tre rigsdagsmænd fotograferet i Folketinget 1939: Partiformand Aksel Larsen (tv.), næstformand Alfred Jensen, samt redaktør af Arbejderbladet Martin Nielsen. Få år senere var de fredløse. Aksel Larsen og Martin Nielsen endte i tysk KZ-lejr, men overlevede. Alfred Jensen undslap sine danske fangevogtere den 22. juni 1941 og forblev som den eneste af DKP's folketingsmedlemmer på fri fod under hele besættelsen. Han overtog partiformandskabet da Aksel Larsen arresteredes i november 1942. Larsen genindtrådte som partiformand i september 1945. (Arbejdermuseet og ABA)

fra en ny imperialistisk Krigs Massemyrderi, iværksat af de fascistiske Staters forbryderiske Regeringer.«³⁰⁸

•

Opsummerende må det konstateres at DKP's *langsigtede* socialisme-visioner under folkefrontspolitikken førkrigs-højdepunkt stadig lænede sig tungt op af Lenins version af proletariatets diktatur, således som denne version teoretisk var fremgået af *Staten og Revolutionen* og i praksis havde udviklet sig under den russiske revolutions og borgerkrigs betingelser. Altså et partidiktatur. Og de danske kommunister støttede åbent det sovjetiske diktators offentligt kendte magtudøvelse i disse år, såsom processerne mod alskens angivelige nazi-agenter og fredsfjender.

Men på hjemlig grund havde DKP skudt socialismen ud i en ubestemt fremtid, en forfatningsstridig og væbnet vej her til var ikke umiddelbart intentionen, og den førrevolutionære

politiske kamp i det endnu borgerlige samfund var sat i forgrunden. Og hér var Lenins opfattelse blevet forladt til fordel for en opfattelse der nærmede sig erkendelserne i Friedrich Engels' »testamente« (jf. Del I/2): Den borgerligt-demokratiske stats institutioner og frihedsrettigheder var nu blevet anvendelige for befolkningen og værd at forsvare. Skønt handicappet af manglende økonomisk demokrati og lighed var det dog muligt for befolkningsflertallet at anvende det politiske demokrati og stemmesedlen til egen fordel. Selvom den frie kommunisme stadig skulle nås via et Lenin-inspireret »proletariatets diktatur«, havde DKP efter alt at dømme erhvervet en vis positiv forståelse for det eksisterende demokratis betydning for befolkningens (og kommunisternes egne!) politiske muligheder, relative velfærd og sikkerhed.

Nu kunne man indvende at denne demokratiske nyorientering primært beroede på taktiske overvejelser, og derfor netop ikke havde reel erkendelsesmæssig betydning. For de nye toner var nok befordret af erfaringerne med fascismen, men jo arrangeret og legaliseret af Kominterns folkefrontspolitik. Og havde denne politik netop ikke taktiske begrundelser? Jo, det havde den i høj grad. Men skønt Kominterns nye generallinje også udsprang af klare taktiske og instrumentelle overvejelser, herunder hensyn til Sovjetunionens sikkerhedsinteresser, så skabte folkefrontsstrategien for europæiske kommunister ikke desto mindre et betydningsfuldt *rum* for friere måder at *tænke* på sit eget lands politiske historie og udvikling, på politisk konkurrence og samarbejde, på frihedsrettigheder, på demokrati.

Og en sådan åbning kunne næppe blot fuldstændigt »glemmes« igen, men måtte sætte sig visse spor og udøve en vis indflydelse på den videre udvikling i forskellige afsnit af den internationale kommunistiske bevægelse. Interessant er her en vurdering i 1978 fra den fremtrædende italienske eurokommu-

nist Lucio Lombardo Radice, i et efterskrift til en bog af den øst-tyske demokratiforkæmper og dissident Robert Havemann:

»Folkefrontens *politiske* kursændring indledte en *teoretisk* udvikling, nemlig befrielsen for gamle fordomme mod de såkaldte 'formelle' friheder. Grundidéen i vore dages eurokommunisme, dvs. idéen om at socialisme og demokrati er uadskillelige, idéen om demokratiets universelle værdi, har sine rødder i trediverne, i den teoretiske forarbejdning af massernes erfaring med den fascistiske afskaffelse af de 'formelle friheder'. Det var denne erfaring, der tvang de røde arbejdermasser og de kommunistiske partier til en ny holdning over for det 'klassiske' demokrati og efterhånden førte dem frem til den indsigt, at den revolutionære socialistiske arbejderbevægelse ikke skal afskaffe demokratiet, men arve det og videreudvikle det til socialisme.«³⁰⁹

DKP tilsluttede sig ikke 1970'ernes eurokommunisme. Men jeg vil senere se på spørgsmålet om en mulig sammenhæng imellem partikampen fra 1956, som endte med dannelsen af det »eurokommunistiske« SF, og DKP's demokratiforestillinger i befrielsesårene. Sidstnævnte forestillinger havde i hvert fald hentet legitimitet og byggesten fra folkefrontstiden. Da Aksel Larsen således på et CK-møde i september 1948 tilsluttede sig den nye koldkrigstænkning og i en stærkt Sovjetortodoks tale lagde afstand til kommunisternes linje siden befrielsen, protesterede Mogens Fog: DKP burde fastholde »1938-linjen«.³¹⁰

DKP's demokratiforestillinger i befrielsesårene behandles i næste del. Her og nu skal det afslutningsvist noteres at »demokrati« i de sidste år før 2. Verdenskrig var blevet *det* centrale po-

litiske plusord for DKP. Det var ikke mere alene et ideelt begreb der først ville få reelt indhold under socialisme og kommunisme. Den vist nok ikke helt ualmindelige opfattelse at først med og på grund af 2. Verdenskrig erklærede DKP sig som *aktuel* forsvarer af det eksisterende danske demokrati, er derfor ikke dækkende. Fra i 1932 at have afvist det borgerlige demokrati som et humbugdemokrati, belærte partiet i de sidste førkrigsår sine medlemmer om at dette ufuldkomne demokrati dog var et uhyre fremskridt, og at kommunisternes nationale og antifascistiske opgave i den aktuelle historiske periode var at forsvare den danske demokratiske stat.

Med 2. Verdenskrig skulle denne proklamerede intention blive sat på prøve.

Noterne til uddraget ses nedenfor (fremhævet)

274 Larsen1 s. 143. Hele henvendelsen, betitlet *Læg Danmarks skæbne i folkets hænder*, er optrykt i Larsen1 s. 143-146.

275 Nørlund1 s. 3 (talen optryktes i AB d. 26. og 29.3.1938 – der refereres her til ABA's elektroniske reprint af dette optryk).

276 Ibid. s. 3f., 7.

277 Ibid. s. 8.

278 Referencer til senere DKP-henvisninger til og citater fra talen fås i Kjeldsen s. 491, note 21.

279 Det kan her bemærkes at båndene mellem DKP og Komintern i øvrigt synes at blive en smule løsere efter 1937, ifølge Jacobsen1 s. 782.

280 Notatet findes i Komintern-arkivet – her citeret fra Jacobsen1 s. 228. (Komintern-arkivet = det fra Komintern-arkiverne i Moskva mikrofilmte materiale som findes på ABA). Om DKP's forhandlinger med EKKI – se Jacobsen1 s. 228f.

281 Talen ses i Larsen2. Citaterne ibid. s. 6, 8. Kursivering som i den trykte tale.

282 Ibid. s. 24. At »den organisatoriske Enhed i Arbejderbevægelsen« betød et »Enhedsparti« erklæredes direkte i skolingspjecen *Det kommunistiske Parti og Folkets Fremtid* (1939) s. 16 (Hæfte4 s. 16).

283 Larsen2 s. 12.

284 Ibid. s. 12-14. Kursivering som i den trykte tale.

285 Ibid. s. 12f. Kursivering som i den trykte tale.

286 Ibid. s. 13. Kursivering som i den trykte tale.

287 Ibid. s. 12f.

288 Ibid. s. 13.

289 Se Sovjetunionens Forfatning 1936, s. 9 §2, s. 34 §126. Omtalte Stalin-bemærkninger ses ibid. s. 63.

290 Larsen2 s. 18 (kursivering som i den trykte tale). Om DKP's støtte til fx Moskva-processen marts 1938 mod bl.a. Bukharin og Rykov, se Jacobsen1 s. 220f., 238.

291 Fra 1.5.37 til 1.9.39 steg medlemstallet i DKP fra ca. 2030 til ca. 8300. Ifølge Lange s. 79f.

292 Hæfte2 s. 3f. (det citerede s. 3).

- 293 Ibid. s. 5f.
- 294 Ibid. s. 6-9.
- 295 Ibid. s. 9f. Fremhævet skrift i citat er originalens.
- 296 Ibid. s. 12f.
- 297 Ibid. s. 18f., 10, 17.
- 298 Ibid. s. 10f. (originalens fremh.).
- 299 Se Hæfte4 s. 1-10, citaterne s. 5f., 9f. (originalens fremh.).
- 300 Ibid. s. 10, samt se også s. 8.
- 301 Ibid. s. 8.
- 302 Ibid. s. 10.
- 303 Borgbjergs ord stammer fra en tale i foråret 1915, optrykt i *Social-Demokraten* 23.+25.5.1915. Her citeret fra Bryld2 s. 51.
- 304 Hæfte4 s. 11. Samt se Sovjetunionens Forfatning 1936 s. 33f. §125, s. 34 §126.
- 305 Se fx skolingspjecen *Vor Politik* (1944) s. 4.
- 306 Se afsnittet *Troens betydning* i Del I/3.
- 307 Hæfte4 s. 12, 11, 10.
- 308 Ibid. s. 15.
- 309 Vurderingen fra Lombardo Radice ses i Havemann s. 147.
- 310 Jacobsen1 s. 418f. (CK-mødet i september 1948 vender vi tilbage til i Del III/11 *Kold krig og retræte*).
- 311 Se f.eks. Kir./Tro. s. 7; Rybner s. 229-250; Jensen3 s. 502, Kir3 s. 117-119, 141-150, 187, 192. Om DKP's betydning for »Augustoprøret« se Kir1 s. 223ff, Kir2 s. 63ff., 490. Vedr. den kommunistiske sabotagevirksomhed i BOPA, se Kjeldbæk.
- 312 For en – kritisk – behandling af denne tradition, se Halvorsen1.
- 313 Anførte citater: Laustsen1 s. 46, s. 10, s. 140.
- 314 Laustsen2. Se også Laustsen1, fx s. 140-143.
- 315 Se Laustsen3, fx s. 5-7, 51, 65, 232f. Jeg refererer både her og senere til originalafhandlingen, som er tilgængelig via Syddansk Universitetsbibliotek. I efteråret 2007 udkom afhandlingen også som bog hvis indhold naturligvis svarer til originalafhandlingens. I bogen kan dog observeres visse småredigeringer som blot yderligere